

SUMMARY**DOUBLE ENRY IN THEORETICAL AND HISTORICAL ASPECTS**

According to the methodology of modern economic conditions, the system of accounting and reporting is designed to produce objective information about the financial and property status and efficiency of the business entity, since it objectively serves as a source of adoption of a variety of managerial tactical and strategic decisions. The importance of objective information, which depends on the methodological basis validity of the fully-formed accounting model, predetermines the usage of all elements of scientific cognition process of the accounting system historical development and the main components of its method, primarily the method of double entry.

This article is devoted to issues of the history of accounting development. Different interpretations concerning the emergence, formation and evolution of double entry in accounting, its positioning in accounting theories have been investigated.

Key-words: *history, double entry, accounting theories, method, double accounting*

УДК 336.71

**КАПІТАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ОСНОВА СТАБІЛЬНОСТІ
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ**

ГЛАДИНЕЦЬ Н. Ю., ШКЕЛЕБЕЙ В. В.

Мукачівський державний університет

У статті проаналізовано роль банківського капіталу в забезпеченні стабільності функціонування економіки. Обґрунтовано, що для того, щоб успішно протистояти зовнішнім загрозам, банківська установа повинна мати достатній рівень капіталу. Він слугуватиме своєрідним буфером надійності та забезпечить комерційний банк від можливих фінансових потрясінь. Якісно та в достатній мірі сформована капітальна база дозволяє банкам покривати ризики від проведення банківських операцій та підтримувати їх фінансову стійкість.

Мета полягає у дослідженні стану капіталізації банківської системи як основи стабільності національної економік та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу нарощування сукупного капіталу банківської системи.

Аналізуються тенденції розвитку банківської системи упродовж останніх років. Встановлено, що низький рівень капіталізації банків і став одним із домінуючих чинників дестабілізації як банківського сектору зокрема, так і економіки в цілому. Через недостатній рівень капіталу багато банків не змогли вчасно зреагувати на ризики, що і призвело до погіршення їх фінансового стану та масового банкрутства.

Проаналізовано систему економічних нормативів, розроблених Національним банком України з метою регулювання діяльності банків в цілому та банківського капіталу зокрема. Встановлено, що сума регулятивного капіталу банківського сектору України має тенденцію до зменшення. Це пов'язане із масовим банкрутством комерційних банків та виведенням їх з ринку. Розглянуто заходи, які вживає НБУ для визначення додаткових потреб банків у капіталі, зокрема проведення регулярного діагностичного обстеження банків.

Визначено основні шляхи капіталізації банків, які сприятимуть стабільності банківського сектору, зокрема: використання джерел залучення коштів недепозитного походження на зовнішніх та внутрішніх ринках капіталу; забезпечення достатнього рівня покриття капіталом ризиків відносно профілю діяльності банку; підвищення рівня капіталу банку за рахунок випуску нових акцій та внесків власників банку; удосконалення оподаткування банків, зменшення податкового тиску на банки з метою прискорення їхньої капіталізації і збільшення обсягів кредитування реального сектору; удосконалення діяльності валютного і підвищення ролі фондового ринку.

Ключові слова: *банк, банківська система, капітал, капіталізація, стабільність, фінансова стійкість, економічний розвиток.*

Упродовж останніх років спостерігається посилення впливу банків на розвиток реального сектору економіки, а відтак і на економічний розвиток країни загалом. Комерційні банки, забезпечуючи перелив грошових коштів та їх перерозподіл, регулюючи

грошовий обіг та акумулюючи вільні кошти, мають особливі важелі впливу на фінансову, виробничу та інші сфери економіки.

На сьогоднішній день, в умовах виходу з кризи банки як фінансові установи відіграють визначну роль у піднятті попиту населення, у розширенні виробництва підприємств, у зміцненні економіки цілої держави. Наразі банки втратили довіру у своїх клієнтів, тому гостро стоїть питання яким чином цю довіру відновити. Вирішення проблеми вбачається передусім у підвищенні надійності банків та зміцненні їх фінансового стану. Для того, щоб привернути до себе нових клієнтів, а також не відштовхнути постійних, банк завжди повинен бути зацікавленим у стійкості фінансового стану, ліквідності своїх активів, надійності та платоспроможності, а для цього комерційні банки повинні мати достатній рівень капіталу та якісно сформовану капітальну базу.

Необхідною умовою прийняття ефективних управлінських рішень є не лише констатація існуючого рівня фінансового стану та фінансових результатів, а й забезпечення від виникнення проблем у діяльності банків у майбутньому. Цьому сприятиме нарощування обсягів капіталізації комерційними банками.

Об'єкти та методи дослідження. Основні теоретичні положення та концептуальні засади підвищення капіталізації банківської системи, формування якісної структури капіталу та його впливу на стабільність функціонування банківської системи містяться в роботах М.Д. Алексеєнка, З.М. Васильченко, О.В. Васюренка, А.П. Вожжова, В.В. Герасименко, О.В. Дзюблюка, М.І. Диби, Ж.М. Довгань, І.Б. Івасіва, О.І. Лаврушина, Ф. Мишкіна, С.В. Міщенко, А.М. Мороза, Дж. Ф. Сінкі, Р.І. Тиркала, Н.М. Ткачук, Л.О. Примосткої, К.Ф. Черкашиної. Незважаючи на значну кількість напрацювань, недостатньо дослідженими залишаються питання формування якісної структури капіталу банків в умовах нестабільного економічного розвитку та зростання рівня ризиків. Оскільки сучасні реалії вносять свої корективи як у функціонування економіки в цілому, так і банківської системи зокрема, це потребує врахування нових чинників та застосування інноваційних інструментів щодо підтримання необхідного рівня власного капіталу та нарощування обсягів капіталізації комерційними банками з урахуванням міжнародних стандартів.

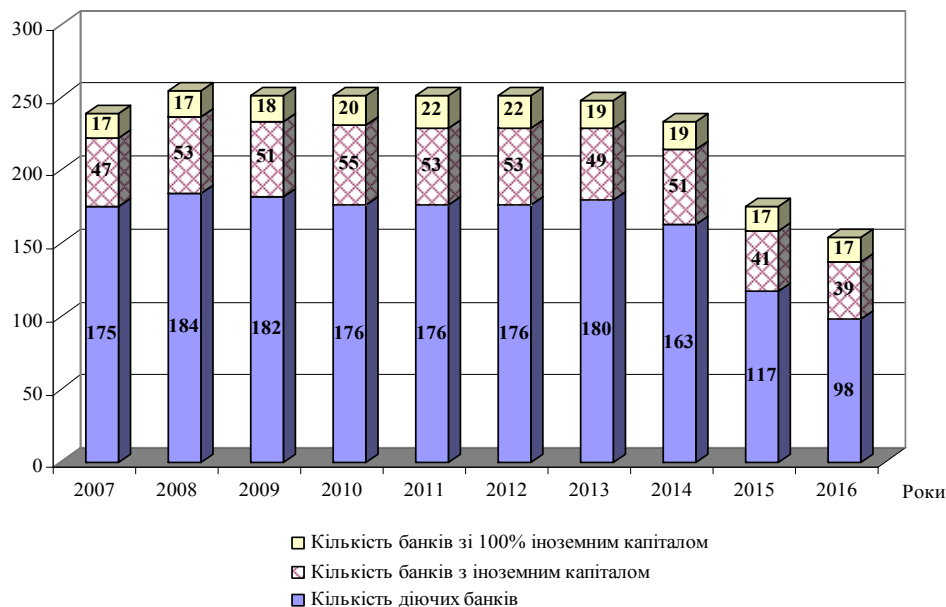
Постановка завдання. Мета полягає у дослідженні стану капіталізації банківської системи як основи стабільності національної економіки та обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесу нарощування сукупного капіталу банківської системи.

Результати та їх обговорення. Банківська система відіграє домінуючу роль у забезпеченні стабільності функціонування економіки. Водночас для того, щоб успішно протистояти зовнішнім викликам, банківська установа повинна мати достатній рівень капіталу, який слугуватиме своєрідним буфером надійності та забезпечить її від можливих фінансових потрясінь. Якісно та в достатній мірі сформована капітальна база дозволяє банкам покривати ризики від проведення банківських операцій та підтримувати їх фінансову стійкість.

Саме низький рівень капіталізації банків і став одним із домінуючих чинників дестабілізації як банківського сектору зокрема, так і економіки в цілому. Саме тому головним завданням для НБУ упродовж останніх років було очищення банківського сектору.

Результати дій з очищення системи свідчать, що відбулися кількісні та якісні зміни у складі та структурі учасників банківського сектору. Станом на 1 грудня 2016 року в Україні, в цілому, зареєстровано 98 банків, що мають банківську ліцензію проти 180 станом на 1 січня 2014 року (див. рис. 1).

Суттєво зросла частка державних банків та банків з іноземним капіталом: станом на початок 2016 року частка держави у статутному капіталі платоспроможних банків становила 37,9%, а частка іноземного капіталу – 39,4%. Частка активів найбільших п'яти банків зросла до 54% наприкінці 2015 року порівняно з 45% у 2014 році. Збільшилась і концентрація за коштами фізичних осіб – 62%, що пов'язано як із виведеннями багатьох банків із ринку, так і збільшенням довіри вкладників до великих банків.

Рис. 1. Динаміка зміни кількості банків та структури банківського сектору України у 2007-2016 рр.

Джерело: побудовано за даними [1].

Примітка: дані за 2016 р. вказані станом на 01.12.2016 р. за даними НБУ.

На сьогодні в Україні працює 39 банків з іноземним капіталом (проти 55 станом на 01.01.2011 р.), у тому числі 17 банків зі 100-им іноземним капіталом. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків складала: у 2010 р. – 35,8 %, 2011 р. – 40,6%, 2012 р. – 41,9%, 2013 р. – 39,5%, 2014 р. – 34,0%, 2015 р. – 32,5%, 2016 р. – 43,3% станом на початок звітного року (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Показники діяльності банківського сектору України у 2007-2016 рр.

Назва показника	Станом на:									
	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.12. 2016
Кількість діючих банків	175	184	182	176	176	176	180	163	117	98
з них: з іноземним капіталом	47	53	51	55	53	53	49	51	41	39
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	17	17	18	20	22	22	19	19	17	17
Активи банків	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 254 385	1 263 359
Пасиви	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192	1 278 095	1 316 852	1 254 385	1 263 359

Капітал	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320	192 599	148 023	103 713	144 431
Статутний капітал	42 8 73	82 4 54	119 189	145 857	171 86 5	175 20 4	185 23 9	180 15 0	206 38 7	266 505
Частка іноземного капіталу у статутно-му капіталі банків, %	35	36,7	35,8	40,6	41,9	39,5	34	32,5	43,3	55,5
Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 79 3	957 87 2	1 085 496	1 168 829	1 150 672	1 118 927
Частка капіталу в пасивах, %	11,6 1	12,8 8	13,0 8	14,6 2	14,75	15,02	15,07	11,24	8,27	11,43

Джерело: складено за даними [1].

При цьому, як стверджують Дзюблюк О. та Владимир О., входження іноземних банків у банківську систему України, спричинене глобалізацією та інтеграцією, є об'єктивно необхідним процесом, що сприяє припливу капіталу, пожвавленню ринкової конкуренції, поліпшенню банківського обслуговування. Разом з тим науковці наголошують, що цей процес не позбавлений певних ризиків, наприклад, загрози втрати вітчизняними банками власних позицій на валютному ринку України [2].

Суттєве скорочення капіталу банківського сектору України упродовж 2013-2015 рр. пов'язане із масовим банкрутством комерційних банків та виведенням їх з ринку, тобто періодом так званого «очищення банківської системи». Наразі перед банківським сектором гостро стоїть проблема нарощення капітальної бази, що сприятиме підвищенню стійкості банківської системи України.

У продовженні визначеної тенденції частка іноземного капіталу у статутному капіталі українських банків з січня по грудень 2016 року зросла на 12,2 відсоткових пункти, до 55,5%. Така тенденція пояснюється тим, що в Україні продовжується «чистка» банківської системи, вітчизняні банки масово визнаються неплатоспроможними та банкрутами, що призводить до скорочення їх кількості та змін у структурі.

Впродовж досліджуваного періоду банки з іноземним капіталом продовжували згортати діяльність на роздрібному ринку банківських послуг України та переорієнтовувалися у своїй діяльності на корпоративний сегмент. Частина з них продовжують процес виходу з українського банківського ринку у зв'язку з відсутністю у короткостроковій перспективі суттєвих передумов для покращення ділового клімату та сприятливих умов ведення бізнесу в Україні.

Стабільність банківської системи є запорукою ефективного розвитку економіки. Про стабільність функціонування банківського сектору свідчить своєчасність розрахунків, виконання в повному обсязі зобов'язань банків, їх прибуткова діяльність тощо.

Для того, щоб підтримувати на належному рівні стабільність банківської системи, Національним банком України розроблено систему економічних нормативів з метою регулювання діяльності банків в цілому та банківського капіталу зокрема. До групи економічних нормативів, які регулюють капітальну базу банківського сектору, відносять три нормативи капіталу – норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) та співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3). Регулятивне значення нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу (норматив Н1) встановлено на рівні не менше 120 млн грн. Норматив

достатності (адекватності) регулятивного капіталу (норматив Н2), який розраховується як відношення регулятивного капіталу до зважених за ризиком активів повинен бути не менше 10%, а співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів – не менше 9%.

НБУ як орган регулювання та нагляду за діяльністю банків стежить за тим, щоб банки дотримувалися нормативів. Як видно з даних табл. 2, протягом 2009-2014 рр. спостерігалася тенденція до збільшення розміру регулятивного капіталу: якщо у 2008 р. його обсяг становив 72,26 млрд. грн., то вже до 2014 р. він зріс до 204,97 млрд. грн. Однак у наступні періоди (2015-2016 рр.) спостерігається тенденція до зменшення суми регулятивного капіталу банківського сектору України, що пов'язане із масовим банкрутством комерційних банків та виведенням їх з ринку, тобто періодом так званого «очищення банківської системи». Що стосується нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу, то його значення у 2008 р. становило 13,92% при нормі 10%, а на початку 2014 р. – 18,26% з подальшим зниженням до 13,45% на кінець 2016 року. Норматив Н3 станом на 01.01.2008 р. становив 8,91%, а на початку 2014 р. зріс до 13,98%.

Починаючи з лютого 2013 р., НБУ почав розраховувати норматив Н3-1 як відношення регулятивного капіталу до зобов'язань, нормативне значення – не менше 10%. Суть цього нормативу полягає у тому, що він визначає достатність у банку власних коштів, щоб виконати свої зобов'язання перед вкладниками та кредиторами. Загалом комерційні банки протягом 2013-2014 рр. дотримувалися цього нормативу.

Світова фінансова криза 2008-2009 рр. мала руйнівні наслідки для банківської системи України. Через паніку, що була спричинена втратою довіри до банків, очікуванням девальвації гривні, вкладники почали масово вилучати свої депозити, що призвело до того, що банки мали нестачу в ліквідних коштах, а деякі збанкрутували. Саме через недостатній рівень капіталу багато банків не змогли вчасно зреагувати на ризики, що і призвело до погіршення їх фінансового стану. Банкам потрібно було збільшувати обсяг капіталу. Якщо протягом 2009 р. банки нарощували свій капітал за рахунок програми рекапіталізації або коштів материнських іноземних компаній, то в наступні роки – власними силами, оскільки зовнішні джерела стали недоступними через проблеми на світовому фінансовому ринку.

Таблиця 2

Значення економічних нормативів капіталу банків України

Період	Н1 Регулятивний капітал (тис. грн.)	Н2 Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	Н3 Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9 %)	Н3-1 Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (не менше 10 %)
01.01.2008 р.	72 264 704	13,92	8,91	-
01.01.2009 р.	123 065 598	14,01	11,82	-
01.01.2010 р.	135 802 128	18,08	13,91	-
01.01.2011 р.	160 896 945	20,83	14,57	-
01.01.2012 р.	178 454 000	18,90	14,96	-
01.01.2013 р.	178 908 900	18,06	14,89	18,281
01.01.2014 р.	204 975 900	18,26	13,98	17,41
01.01.2015 р.	188 948 900	15,60	-	-
01.01.2016 р.	129 816 900	12,31	-	-
01.11.2016 р.	136 640 269	13,45	-	-

Джерело: складено за даними [3].

У своїй діяльності Національний банк України приділяє значну увагу саме проблемам капіталізації та нарощування як статутного капіталу банків, так і інших складових власних коштів банків. Завдяки такій політиці останніми роками спостерігається стала тенденція до зростання обсягів капіталу банків та частки статутного капіталу в його загальній сумі.

З 2014 року Національний банк, урахувавши світову практику, запровадив регулярне діагностичне обстеження банків для визначення додаткових потреб банків у капіталі. З метою підвищення стійкості банківської системи України та захисту інтересів вкладників та кредиторів, а також на виконання взятих Україною зобов'язань перед МВФ Національним банком у 2014 році здійснено діагностичне обстеження 35 найбільших банків України задля оцінки якості активів, достатності (адекватності) регулятивного капіталу, визначення необхідних обсягів докапіталізації банків на період до кінця 2016 року. Діагностичне обстеження складається з двох складових – аналіз якості активів банків та стрес-тестування. Воно проводилось у два етапи: до 31.07.2014 р. – щодо 15 банків I групи та до 30.09.2014 – щодо 20 наступних найбільших за розміром активів банків. За його результатами визначено необхідність докапіталізації 17 банків на загальну суму 57,9 млрд. грн. [4].

Збільшення капіталу банків за результатами діагностичного обстеження посилює фінансову стабільність банківської системи та створює необхідне підґрунтя для відновлення кредитування [3]. У 2015 році проведено обстеження найбільших 20 за розміром активів банків. У результаті виявлено, що 16 банків із 20 найбільших потребували додаткового капіталу. Більшість із них достроково виконали погоджену з Національним банком програму капіталізації та реструктуризації. У 2016 році Національний банк провів діагностичне обстеження наступних 40 банків. Таким чином, було детально проаналізовано активи 60 банків, на які сукупно припадає понад 98% банківського сектору.

Низький рівень капіталізації більшості комерційних банків України штовхає їх на проведення агресивної політики, спрямованої на досягнення високого рівня прибутку. Шлях забезпечення зростання власного капіталу за рахунок накопичення прибутку є одним з найпростіших та найдешевших. Однак така політика пов'язана з високим рівнем ризику. Низька ефективність функціонування банківської системи, на думку багатьох науковців, пов'язана передусім з обмеженістю конкуренції між комерційними банками. Це пояснюється, по-перше, тим, що найбільші банки країни, на які припадає приблизно половина активів усієї банківської системи, належать державі або залежать від неї. А по-друге, така ситуація пояснюється сильною залежністю комерційних банків від коштів центрального банку.

Висновки. Для вирішення проблеми капіталізації банківського сектору потрібно забезпечити:

- 1) використання джерел залучення коштів недепозитного походження на зовнішніх та внутрішніх ринках капіталу;
- 2) забезпечення достатнього рівня покриття капіталом ризиків відносно профілю діяльності банку;
- 3) підвищення рівня капіталу банку за рахунок випуску нових акцій та внесків власників банку [5, с. 46];
- 4) удосконалення оподаткування банків, зменшення податкового тиску на банки з метою прискорення їхньої капіталізації і збільшення обсягів кредитування реального сектору;
- 5) удосконалення діяльності валютного та підвищення ролі фондового ринку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Показники банківського сектору України [Електронний ресурс]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/index>

2. Дзюблук О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків / О. Дзюблук, О. Владимир // Вісник Національного банку України. – 2014. – №5. – С.26-33.

3. Значення економічних нормативів по системі банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=84901

4. Річний звіт Національного банку України за 2015 рік // Національний банк України. – 2016. – 192 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document>

5. Сисоєва Л.Ю. Проблемні аспекти капіталізації банків України / Л.Ю. Сисоєва, С.А. Штанько // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – Вип. 2(35). – С. 42-47.

АННОТАЦІЯ

КАПИТАЛИЗАЦІЯ БАНКОВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ОСНОВА СТАБІЛЬНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОНОМІКИ

В статті проаналізована роль банківського капіталу в забезпеченні стабільності функціонування економіки. Обґрунтовано, що для того, щоб успішно протистояти зовнішнім угрозам, банківське учреждение повинно мати достаточний рівень капіталу. Він буде служити своєобразним буфером надійності і оградить комерційний банк від можливих фінансових потрясінь. Якісно і в достаточній мірі сформована капітальна база, дозволяє банкам покривати ризики від проведення банківських операцій і підтримувати їх фінансову стійкість.

Ціль заключається в дослідженні стану капіталізації банківської системи як основи стабільності національної економіки і обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо удосконалення процесу накопичення сукупного капіталу банківської системи.

Аналізуються тенденції розвитку банківської системи на протязі останніх років. Встановлено, що низький рівень капіталізації банків і став одним з домінуючих факторів дестабілізації як банківського сектора в частині, так і економіки в цілому. Из-за недостаточного уровня капитала многие банки не смогли вовремя среагировать на риски, что и привело к ухудшению их финансового состояния и массового банкротства.

Проаналізована система економічних нормативів, розроблених Національним банком України з метою регулювання діяльності банків в цілому і банківського капіталу в частині. Встановлено, що сума регулятивного капіталу банківського сектора України має тенденцію до зменшення. Це пов'язано з масовим банкрутством комерційних банків і виведенням їх з ринку. Розглянуті заходи, які використовує НБУ для визначення додаткових потреб банків в капіталі, в частині проведення регулярного діагностичного обстеження банків.

Визначені основні шляхи капіталізації банків, які будуть сприяти стабільності банківського сектора, в частині: використання джерел залучення коштів не депозитного походження на зовнішніх і внутрішніх ринках капіталу; забезпечення достаточного рівня покриття капіталом ризиків відносно профілю діяльності банку; підвищення рівня капіталу банку за рахунок випуску нових акцій і внесків власників банку; удосконалення оподаткування банків, зменшення податкового тиску на банки з метою прискорення їх капіталізації і збільшення обсягів кредитування реального сектора економіки; удосконалення діяльності валютного і підвищення ролі фондового ринку.

Ключові слова: банк, банківська система, капітал, капіталізація, стабільність, фінансова стійкість, економічне розвитку.

SUMMARY

CAPITALIZATION OF THE BANKING SYSTEM AS BASIS OF STABILITY OF ECONOMY FUNCTIONING

The role of bank capital in stability assurance of economy functioning has been analysed in the article. It has been substantiated, that to resist the external threats successfully, banking unit should have a sufficient level of capital. It will serve as the original reliability buffer and assure a commercial bank from possible financial shocks. Qualitatively and sufficiently formed capital base allows the banks to cover risks from realization of bank transactions and support them financial firmness.

The aim is to study of the banking system capitalization as the basis of the national economy stability and to substantiate the practical recommendations for improving the process of accumulation of the total capital of the banking system.

The trends in the development of the banking system over the past few years have been analyzed. It has been found that the low level of banks capitalisation became one of the dominating factors for destabilisation of both the

banking sector in particular, and the economy in general. Due to the insufficient capital level a lot of banks were not able to respond to risks that led to the deterioration of their financial state and mass bankruptcy.

The system of the economic standards developed by the National bank of Ukraine aimed at banks activities regulation in general and bank capital in particular, has been analyzed. It has been established that the regulative capital sum of Ukrainian bank sector has a tendency to reduction.

It is related to mass bankruptcy of commercial banks and leading them out of the market. The measures, used by NBU for determination of additional necessities in bank capital, the realization of regular diagnostic inspection of banks in particular, have been scrutinised.

The main ways of banks capitalizations, that will assist stability bank to the sector have been defined, in particular: the using of sources that encourages money of non-depository origin on the foreign and internal markets of capital; the sufficient providing level of risks coverage by the capital in relation to the profile of bank activity; an increase of the bank capital level by the share issue and payments of bank's proprietors; improvement of taxation of banks, reduction of tax pressure on banks aimed at the acceleration of their capitalization and increase of loan amounts to the real sector; the improvement of activity currency and increase of role fund market.

Key words: bank, banking system, capital, capitalization, stability, financial firmness, economic development

УДК 911.3

РОЛЬ БІЗНЕС-ЕТИКЕТУ В СФЕРІ ТУРИЗМУ

МАЛЕЦЬ О.О., ІЛЬТЬО Г.Ф., МОРОЗ Ф.В.

Мукачівський державний університет

Актуальність. Актуальність теми дослідження обумовлена комплексним підходом до оцінки основних правил, норм бізнес-етикету в сфері туристичного бізнесу. Нині в умовах зростаючої конкуренції на туристичному ринку при проведенні ділових переговорів, підписанні ділових угод важливим є знання ділового етикету країн світового ринку, їх національних традицій та звичаїв. Бізнес-етикет має важливе значення для формування світогляду фахівця з туристичного обслуговування. Освоювати простір цивілізованого ринку нині без знання ділового етикету неможливо. Діловий успіх став більшою мірою визначатися знанням і дотриманням етикету тих країн, з якими здійснюється співробітництво.

Мета. Метою дослідження є оцінка основних норм поведінки та правил бізнес-етикету в сфері туризму різних країн світового ринку.

Методологія. Для отримання результатів дослідження використано загальнотеоретичні та спеціальні методи дослідження: історичний, аналізу та синтезу, абстрактно-логічний, структурний та інші. Інформаційною базою дослідження є монографії та наукові публікації зарубіжних і вітчизняних учених; інформація мережі Інтернет; результати власних досліджень.

Результати. У статті розглянуті питання оцінки основних категорій, пов'язаних з діловим етикетом; принципи ділового етикету в сфері туристичної діяльності; проаналізовано ділове спілкування за способом обміну інформацією; оцінено стратегію і тактику, основні форми ділового спілкування; досліджено міжнародний діловий етикет в різних країнах світу; проаналізовано практику ведення ділових переговорів та підписання міжнародних угод.

Наукова новизна. Запропоновано заходи щодо активізації формування світогляду фахівця з туристичного обслуговування в галузі бізнес-етикету. Це дало змогу визначити основні складові удосконалення бізнес-середовища при оцінці бізнес-етикету в сфері туризму.

Практична значимість. Надано практичні рекомендації щодо оцінки бізнес-етикету в різних країнах світового ринку. Це дозволить посилити комплексну складову оцінки туристичного ринку країн з позицій етичних норм та культурних традицій. Подальшого дослідження потребують питання оцінки нових форм бізнес-співробітництва з етичних питань на основі інформатизації суспільства.

Ключові слова: етикет, правила етикету, бізнес-етикет, діловий етикет, діловий етикет у туристичній діяльності, принципи ділового етикету, види ділового спілкування, діловий успіх.

Роль етикету в суспільстві завжди була дуже великою, що підтверджується його тривалою історичною й соціальною еволюцією, функціями в суспільстві, багатоплановою структурою, різноманітними видами й формами. Етичні питання виникають в галузі керування, маркетингу, виробництва, дослідницької роботи, людського капіталу, фінансового керування, ділової стратегії, а також керівництва підприємством.

Правила етикету - результат досвіду багатьох поколінь. У своїй основі є міжнародними, оскільки дотримуються більш-менш однаково в усіх країнах. У той самий